

безперешкодне виконання релігійних практик. Ці принципи релігійної діяльності були затверджені у розпорядженні президента РП у 1928 р., розпорядку у 1931 р. і законі у 1939 р. Серед актів Самбірської в'язниці містяться нечисленні документи, що свідчать про пошану до інших релігій та дозвіл на релігійні практики. Кожен в'язень мав право не тільки на релігійну практику, але й на безпосередній контакт зі священниками свого вірування.

У положеннях в'язниці був декрет: «Жодному в'язневі не можна відмовити у черпанні моральної та релігійної утіхи. У закладах для неповнолітніх в'язнів, усі неповнолітні повинні навчатися релігії». У період II Речі Посполитої, акцент робився не тільки на релігію, але й на фізичне виховання в'язнів у карних закладах, де відбували покарання чоловіки та жінки. У статті наведено інформацію щодо позитивного впливу спорту на молодь у двацятирічний міжвоєнний період та використання цього методу для ресоціалізації осуджених.

Ключові слова: душпастирство, релігійні практики, осуджені, капелани, сльозинія, декрет, II Річ Посполита.

* * *

УДК 911.3:338.48

Годя І. М.,
кандидат економічних наук, кафедра туристичної
інфраструктури і сервісу, факультет «Туризму»,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), dz2352@gmail.com

Історія розвитку туризму Гуцульського краю кінця XIX – початку XX століть та сьогодення

Порівнюються тенденції розвитку туризму Гуцульщини в кінці XIX – на початку XX ст. і в сьогодинішніх умовах. Підкреслюється значна роль тогочасних етнографів у вивченні та популяризації минулого гуцулів, їх заняття, побуту і звичаїв, розвитку туризму в регіоні. Зазначається, що динамічний розвиток туризму на Гуцульщині був перерваний Другою світовою війною, а його пожевлення зумовлене зростанням популярності у світі сільського зеленого туризму. Розкривається специфіка розвитку туризму в прикарпатській і закарпатській частинах Гуцульщини, робиться висновок, що в цілому Гуцульщина є унікальною територією з величезним потенціалом розвитку туризму на її теренах. Але проголошується застереження, що перспективи подальшого розвитку туризму в цьому неповторному краї вимагають, по-перше, створення нових ресурсів, а по-друге, більш раціонального використання старих.

Ключові слова: Гуцульщина, Прикарпаття, Закарпаття, рекреаційні ресурси, сільський зелений туризм, раціональне використання ресурсів.

Карпатський регіон є одним із провідних напрямів розвитку туризму (особливо – зимового) в Україні. Цей ринок туризму можна вважати олігополістичним: кількість гравців обмежена, доля на ринку курортів-лідерів – більше 40%. Ринок відрізняється еластичністю попиту – зростання цін не значно знижує потік туристів у зв'язку з високою привабливістю вітчизняних гірськолижних курортів через природно-кліматичні особливості розташування. Незважаючи на економічну кризу, значного падіння попиту не сталося, що свідчить про стабільність цього ринку і його стійкі темпи зростання [14].

Проблемам туризму в Карпатському регіоні присвячені роботи таких відомих науковців, як О. Бейдик, І. Бондарчук, І. Варивода, І. Зазгарська, Ю. Зінько, В. Кифяк, В. Клапчук, В. Кравців, О. Любіцева, Ф. Мазур, А. Мінц, М. Рибін, І. Рогач, М. Рутинський, Я. Тарас та ін. Проте в зазначених працях питання туризму на Гуцульщині зачіпаються лише побіжно. Натомість, підкреслює П. Масляк, існують думки, що найкраще у світі середовище для туризму об'єктивно знаходиться на Гуцульщині. Багато науковців, які вивчають рекреаційну географію Європи, стверджують, що цей регіон за всім комплексом рекреаційних умов і ресурсів є більш конкурентоспроможним за Польські Татри, Італійські Апенніні і навіть Австрійські Альпи [13, с. 162].

Варто зазначити, що Гуцульщину досліджували багато етнографів, учених, мистецтвознавців. Особливо інтенсивно дослідження проводились у кінці XIX – на початку XX ст. 3–поміж дослідників помітним вкладом відзначається український етнограф С. Витвицький, який найдетальніше висвітлював історичне минуле гуцулів, їх заняття, побут і звичаї. Етнографічна діяльність В. Шухевича та його монографія «Гуцульщина» були високо оцінені сучасниками. Велика заслуга І. Франка, В. Гнатюка у розробленні наукової програми комплексного підходу до вивчення етнографічних явищ, що мали велике практичне значення для численних збирачів. Результати вивчення народного ткацтва, зокрема килимарства, одягу, висвітлені в численних монографіях (Д. Гоберман, Ф. Ржегорж, С. Гаке, Р. Кайндль та ін.).

Мета статті – вивчення історії розвитку туризму Гуцульщини кінця XIX – початку XX ст. і сьогодинішніх змін, що відбулися на теренах регіону.

Гуцульщина, вважає Г. Гуменюк, – найбагатша історично-етнографічна область України з унікальною культурою, фольклором, декоративним і прикладним мистецтвом, яке віддзеркалює душу, побут, пристрасті, традиції та цінності народу, що становить неабиякий інтерес для вітчизняного та зарубіжного туриста. За умов прискореного науково-технічного прогресу, активних господарських змін навколишнього середовища і процесів урбанізації збереження цінних автентичної культури Гуцульщини і народних ремесел цього краю стає важливою умовою і запорукою їх збалансованого та ефективного соціально-економічного розвитку. Перспективність таких територій можлива завдяки розвитку різних видів туризму, зокрема етно- та екотуризму [3, с. 171].

Етнографічний район Гуцульщина знаходиться в Східних Карпатах і охоплює південно-східну, найвищу частину Українських Карпат у верхів'ях рік Бистриця Надвірянська, Тиса, Прут, Черемош, а також в Румунських Карпатах – верхів'я рік Тиси, Молдови і Сучави. Площа території Гуцульщини – 6,5 тис. км². В Україні гуцули заселяють територію в її крайній західній, прикордонній з Румунією частині, в межах найбільш віддалених від обласних центрів районів – Рахівського, Верховинського, Путильського, Надвірянського, Косівського та Яремчанської міської ради. Українська частина Гуцульщини займає площу 5,2 тис. км², що становить 80% загальної її площі [6, с. 81].

Традиційно на Гуцульщині виділяють три історико-географічні частини: Галицьку – в межах Івано-Франківської області (53% від території краю); Закарпатську – в межах Закарпатської області (30% від території краю) і Буковинську, яка входить до складу Чернівецької області, (17% від території краю) [11, с. 7].

Головна особливість гуцульського етнографічного району полягає в тому, що він розміщується виключно в горах (тобто вище 500 м н.р.м.), займаючи найвищу (максимальна висота г. Говерла – 2016 м. н.р.м.), переважно середньогірну (середні висоти 1000 м н.р.м і вище) південно-східну частину Українських Карпат.

Гірські ландшафти потребують від горян відмінної від жителів рівнинних територій системи

життєзабезпечення та інакших духовно–матеріальних навичок. Отже, гори значно інтенсивніше впливають як на весь спектр життєдіяльності, так і на психофізичні властивості своїх мешканців. Так, для всієї Гуцульщини характерне поєднання субальпійських природних лук (полонин), відгінно–пасовищного скотарства, дисперсного безсистемного розселення та ряду етнографічних рис: традиційний одяг, прикрашений вишитим геометричним орнаментом певної кольорової гами, говірка, дерев'яна архітектура, фольклор, традиції, промисли і ремесла [10, с. 176].

Гірсько–ландшафтна структура заселеної гуцулами території визначила тип їхнього господарювання, який можна назвати лісівничо–скотарським, а складне географічне середовище спонукало гуцулів до виговлення усіх необхідних предметів побуту в домашніх умовах. Ось чому домашні промисли і ремесла займали в гуцульській системі життєзабезпечення таке вагомe місце, як ніде в Україні.

Ландшафтне і біологічне різноманіття найвищої частини Українських Карпат, яку заселили гуцули, належить до сприятливих чинників освоєння цього краю. Нині, коли гуцульські гори виявились найменш зміненими людською діяльністю, вони залишаються осередками екологічного балансування для значної прилеглої території України та центральноєвропейських країн. Через це гуцулам необхідно коректувати види своєї діяльності, яка б забезпечила збереження їхнього унікального краю, а держава, в свою чергу, має забезпечити гуцулам, як корінній спільноті, повагу і підтримку їхньої життєдіяльності [8, с. 22].

Суттєвий вплив на особливості гуцульської культури здійснила економічна депресивність цього регіону, слабка інтегрованість з економікою решти країни, незначна сільськогосподарська освоєність, нерозвинутість транспортної інфраструктури, політико–адміністративна роз'єднаність, низька частка зайнятості жителів у суспільному секторі виробництва.

Природні умови і ресурси Гуцульщини просто ідеальні для відпочинку, лікування, активного туризму, заняття різними видами спорту, особливо у зимовий час. З урахуванням світової тенденції до зростання частки пізнавального туризму тут можна знайти безліч об'єктів для задоволення цієї рекреаційної потреби. Для цього в Гуцульщині є своєрідна архітектура, героїчні історичні постаї, невтрачений донині побут гуцулів, унікальні ремесла, сувеніри, високохудожні виробки для всіх сфер побуту, народний одяг, один з найяскравіших у світі.

Природні краєвиди Гуцульщини зачаровують туристів. Тут безліч пам'яток природи, заказників і заповідників. Знайдені джерела залізистих мінеральних вод, цілюще, фітонцидне повітря, безліч лікарських рослин, грибів і ягід, розвиток бджільництва та використання місцевих унікальних бджіл є передумовами для будівництва на Гуцульщині багатьох курортів [13, с. 163].

Організація туристичних подорожей на Гуцульщині сягає середини XIX ст., коли туризм ще не набув масового характеру через низький рівень сфери послуг, незадовільний стан доріг, низький рівень культури обслуговування тощо. Проте, незважаючи на ці недоліки, він все ж таки розвивався, про що

свідчить велика кількість різноманітних рекламних та інформаційних матеріалів, що були видані в кінці XIX – першій третині XX ст. [5, с. 8].

Особлива роль в історії вітчизняного туризму належить Івану Франку. У 1883 р. він організував «Кружок для устроювання мандрівок по нашій країні», результатом постійних мандрівок якого стали численні публікації фольклорних та етнографічних матеріалів. У 1887–1891 рр. у Микуличині перебував учитель Львівської гімназії Я. Витошинський, який мандрував на вершини Свинянка, Явірник, Маковиця, Лісів та Хом'як. У наступні роки він здійснював триваліші подорожі: в 1893 р. – з Богородчан до Вороненки, в 1894–1896 – з Яремчі на Синячку, а в 1897 – з Яремчі на Говерлу [7].

В 1897 р. було складено перші карти лижних маршрутів на Хом'як та Говерлу. У 1898–1909 рр. Я. Витошинський організовував виїзд учнів і гімназистів зі Львова до Микуличина, сходження на Говерлу, лижні переходи [9, с. 81].

У 1926 р. з'явилося багато детальної інформації про подорожі українських туристів, насамперед, членів громадських організацій «Пласт» та «Луг». За даними польської статистики, у 1934 р. у Коломийському повіті відпочивало 981, у Косівському – 3076, а в Надвірнянському – 17800 туристів [12, с. 16].

Окремою сторінкою в розвитку туризму та відпочинку на Гуцульщині є діяльність українських і польських громадських організацій. Перше туристичне Галицьке Товариство Татранське засновано 1873 р. у Новім Таргу, метою якого було дослідження Карпат і Татрів та розповсюдження зібраних про них відомостей; заохочення громадян до подорожей у Карпати і Татри; полегшення перебування в горах членів товариства, дослідників природи, письменників, поетів, художників і любителів природи; охорона рідкісних видів рослин і тварин; підтримка гірського господарства та народних промислів.

До 1910 р. Товариство видало 30 томів «Записок Товариства Татранського», збудувало 21 притулок, у т.ч. під Говерлою та Попом Іваном у Гаджині та Завослі, два будинки відпочинку, в Коломиї влаштувало етнографічну виставку та заснувало базар для збуту робіт народних умільців Гуцульщини. У 1883 р. Товариство мало понад 2200 членів [9, с. 82].

Станіславівське відділення Товариства Татранського утворилося в 1876 році. Його члени у 1876 р. влаштували прогулянку з музикою у супроводі десятків лісників з Надвірної на Говерлу, а в 1878 р. – з Делятина на Говерлу.

З ініціативи С. Витвицького в 1878 р. створено Чорногірське відділення Товариства Татранського та Коломийський округ. Воно ставило собі за мету побудувати притулки для туристів, організувати заробіток гуцульської бідноти, відродити дрібний промисел, прикувати увагу вчених до незнаного досі в природничому і етнографічному плані закутку. В тому ж році члени Чорногірського відділення зробили прогулянки на Велику та Малу Рокети [7].

Одним з найбільших був постійно діючий притулок під Говерлою в урочищі Заросляк. Одночасно тут могли відпочивати близько ста туристів. Тут діяли буфет та кухня.

У числі перших українських спортивних товариств Галичини було туристично–спортивне товариство «Чорногора», засноване у квітні 1910 р. любителями мандрівок Станиславова. Члени Товариства здійснювали спільні мандрівки з метою пізнання краю, гір Галичини, Буковини, Альп і Татрів, збирали матеріали про відвідувані місця, організовували виставки і наукові туристичні звіти. Передбачалося також видання журналу, поштових листівок з краєвидами гір, описів маршрутів, карт, будівництво туристичних притулків, маркування маршрутів у горах і утримання в горах провідників [12, с. 18].

Активно в організації туристичної діяльності працювало польське товариство «Приятелі Гуцульщини» з головним управлінням у Варшаві, а у воєводських та повітових містах діяли його відділення (експозитури). Утворення цього товариства у другій половині 1933 р. було зумовлене підвищеною увагою населення до особливостей гуцульського регіону. Товариство ставило перед собою такі завдання: сприяння плановому економічному і загальнокультурному розвитку Гуцульщини; охорона природних і духовних цінностей краю; плановий розвиток на Гуцульщині туристичного, дачного і курортного руху.

При Товаристві у листопаді 1933 р. у Станиславові була створена туристична секція. Товариство тісно співпрацювало з відділом туристики при Міністерстві комунікацій, Спілкою у курортно–туристичних справах «Карпати Східні», Товариством Татранським, Варшавським бюро подорожей «Orbis» [12, с. 19].

Завдяки діяльності вищезазначених товариств проводилися: наукове вивчення Гуцульщини; збір цінних пам'яток матеріальної культури гуцулів, на основі чого було відкрито музей у Жаб'ї (1934–1938 рр.); видання ілюстрованих альбомів, статей, листівок, календарів; побудова туристичних баз та притулків; розробка і маркування туристичних маршрутів; будівництво і ремонт доріг, організація атракцій тощо. Все це свідчило про активний розвиток туристичної інфраструктури на Гуцульщині.

Завдяки чудовим гірським краєвидам, водоспадам і скелям, наявності залізниці, побудованої у кінці XIX ст., особливого розвитку досяг найвідоміший курортний центр Гуцульщини – Яремча. Там запрацював «Клуб яремчанський», метою якого стало створення умов, які б привертати увагу відпочиваючих. Для них влаштовували свята, концерти, ігри тощо. Кількість рекреантів у Яремчі, Дорі, Ямній, Татарові, Ворохті щороку збільшувалась. Зокрема, у 1934 р. в 110 пансіонатах, які були в околицях Яремчі, відпочивало 18 тис. осіб.

На теренах Гуцульщини в 1930–х роках існувало багато курортів, переважно кліматичних, які входили в перелік найкращих у Польщі: Буркут – кліматотерапія; бальнеологія; лікування хвороб шлунку, легенів, анемії, нервової системи; Ворохта – кліматотерапія; лікування туберкульозу легенів та нервових захворювань; Делятин – кліматотерапія, соляні ванни; лікування ревматизму, рахіту, гінекологічних хвороб, нирок, печінки і кровоносних судин, органів дихання; Дора, Ямна, Яремче, Микуличин – кліматотерапія, бальнеологія; лікування захворювань органів дихання, анемії, ожиріння, неврастенії, гінекологічних хвороб, ревматизму та артриту; Косів – кліматотерапія;

лікування нервової системи, артриту, ожиріння, захворювань органів травлення; Космач, Кути, Слобода Рунгурська, Яблунів – кліматотерапія; лікування захворювань органів дихання та анемії; Татарів – кліматотерапія; лікування туберкульозу легкої стадії [9, с. 86].

Подальший розвиток туризму на Гуцульщині був перерваний Другою світовою війною.

В загальному можна зазначити, що, незважаючи на низький економічний рівень розвитку, незадовільний стан освіти та охорони здоров'я, Гуцульщина була привабливою для туристів і відпочивальників завдяки лікувальним властивостям клімату та лісів, родовищам мінеральних вод та кухонних солей, живописним краєвидам, чудовим горам, водоспадам та скелям. Туристична галузь господарювання дала поштовх для розвитку на Гуцульщині сфери послуг, відродженню традиційних ремесел, розвитку сільського господарства, насамперед, тваринництва тощо.

Пожвавлення туристичної діяльності на Гуцульщині зумовлене зростанням популярності у світі сільського зеленого туризму. Цей, давно відомий як сільським господарям, так і відпочиваючим, вид туризму відроджується в Івано–Франківщині на нових засадах. Сьогодні багато сільських господарів готові прийняти гостей у своїх садибах. Туристів приваблює до них зручна система поселення, сучасне обладнання приватних пансіонатів, близькість до природи, співвідношення «ціна–якість послуг», гостинність та домашня атмосфера при організації відпочинку, а окрім того, оригінальні страви національної кухні.

Не менше за чудову природу гостей цікавлять і господарі цього краю, самотній життєвий лад котрих зовсім не такий, як у мешканців інших регіонів.

Кожен край, кожне місто і село Прикарпаття по–своєму привабливі, колоритні. На відміну від багатьох інших форм бізнесу, сільський туризм не потребує великих капіталовкладень. Він допомагає вирішувати проблеми зайнятості сільського населення, покращувати його добробут.

Гуцульщина має стати особливим рекреаційно–історико–етнографічним комплексом Карпат. Природні умови та рекреаційні ресурси цього краю дуже сприятливі для лікування і відпочинку населення, туризму, заняття різними видами спорту, особливо зимовими. Найбільш привабливою Гуцульщина є для туризму. Неповторної краси гірські краєвиди, унікальні пам'ятки природи, заповідники такі як: Горгани, печери Довбуша які знаходяться поблизу с. Космач, Страгора, де знайдено джерела залізистої води, своєрідна архітектура і побут гуцулів, розвиток кустарних промислів, виробництво різноманітних високохудожніх виробів та побутових речей, унікальних сувенірів, найстародавніші пам'ятки матеріальної культури створюють найкраще у світі середовище для туризму. Визнаним центром гуцульського мистецтва є Косів. Зарубіжні і вітчизняні туристи вважають за необхідне відвідати знаменитий косівський ярмарок та придбати для себе мистецькі вироби [1, с. 6].

Гуцульщина має дуже сприятливі умови для зимових видів спорту і навіть для проведення великих міжнародних змагань з лижного спорту. Найпопулярнішим гірськолижним курортом вважається

Буковель. Він знаходиться в селі Поляниця на висоті 900 м над рівнем моря. Назва цього гірськолижного курорту походить від гори (1129 м), на схилах якої він розташований. Це найкраще технічно облаштований гірськолижний курорт країни.

Однак для того, щоб перетворити Гуцульщину на край організованого туризму, відпочинку, спорту, необхідно розширити сітку заповідників, розпочати будівництво санаторно–курортних комплексів, баз відпочинку, спортивних баз, визначити туристські маршрути тощо. Причому всі проекти будівництва мають бути виконані в суто гуцульському стилі з урахуванням особливостей місцевої архітектури [2, с. 161].

Гордістю Івано–Франківщини є Національний природний парк «Гуцульщина», створений Указом Президента України від 14 травня 2002 року. Він призначений для збереження, відтворення та раціонального використання генетичних ресурсів рослинного та тваринного світу, унікальних природних комплексів та етнокультурного середовища Покутсько–Буковинських Карпат.

З 1880 року туристи відвідують селище Верховину (до 1962 р. – Жаб'є). На думку тогочасних дослідників та краєзнавців, примітним місцем відпочинку селище було й залишається «столицею Гуцульщини». На підтвердження цієї думки на Верховинщині створюється сучасна рекреаційно–туристична зона, яка має зацікавити українських та міжнародних інвесторів щодо участі в будівництві туристичних об'єктів, а особливо тих проектів, які пов'язані з розвитком літніх та зимових видів відпочинку.

Сьогодні на території району функціонує 11 музеїв, регіональний музей «Гуцульщина», хата–музей кінофільму «Тіні забутих предків» та приватний музей музичних гуцульських інструментів Романа Кумлика в селищі Верховина, музеї І. Франка та М. Грушевського в с. Криворівня, музей гуцульського театру ім. Гната Хоткевича в с. Краснопілля та ряд інших.

Закарпатська частина Гуцульщини включає такі населені пункти, як Рахів, Великий Бичків, Кобилецька Поляна, Ясіня, Богдан, Ділове, Кваси, Лазенщина, Луг, Луги, Розтоки, Чорна Тиса та ін.

Рахівський район може запропонувати туристам для відвідування географічний центр Європи, єдиний в Україні Музей екології гір, два історико–краєзнавчі музеї, церкви з архітектурою XV–XVIII ст., унікальні традиції гуцулів, які збереглися до цього часу і багато іншого. Наразі в районі нараховується близько 70 садиб, власники яких пропонують послуги сільського зеленого туризму та можуть прийняти одночасно до 700 осіб. Усе це сприяє розвитку туризму у районі, однак, існує і багато проблемних питань. Зокрема, це – спонтанна і несистемна забудова сприятливих для розвитку туризму територій, низький рівень транспортної інфраструктури та інформаційних повідомлень про туристичний потенціал Рахівщини, невелика кількість відпочиваючих влітку тощо.

З метою пізнання життя гуцулів Закарпаття розроблена низка маршрутів з відповідно сформованою інфраструктурою. На Рахівщині продовжується спорудження об'єктів туристично–рекреаційного призначення, особливо у високогірній частині. Сьогодні в

районі діють понад 20 таких об'єктів, серед яких – приватні міні–готелі, бази відпочинку і туристично–оздоровлювальні комплекси, садиби селян, які приймають гостей за програмою сільського зеленого туризму. Розроблені й діють пішохідні, лижні, водні, велосипедні, кінні та автомобільні турмаршрути. На базі наявних мінеральних вод (на території району розвідано близько 80 їх джерел) є можливість розвивати бази санаторно–курортного лікування [15].

Серед наявних засобів розміщення слід відзначити туристично–оздоровчий комплекс (ТОК) «Трембіта» (с.мт. Кобилецька Поляна), ТОК «Тиса» (Рахів), «Високі Карпати» (Ясіня), туристичні бази «Тиса» та «Едельвейс» (Ясіня), приватні міні–готелі «Едем», «Фірі», «Сілвер» та приватні садиби, де можуть розміститися туристи та гості району. При в'їзді в Ясіня з боку Яремчі на березі гірської річки Лазещини знаходиться знаменитий гуцульський чан. Чанний комплекс в Ясіня – це не просто відпочинок, а й справжня медична процедура, що поліпшує загальний стан організму [4].

Рахівщина знаменита також всілякими фестивалями: «Гуцульська ріпа» (с. Лазещина), фестиваль–ярмарок «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Берлибашський банош» (с. Костилівка), «Барви Квасівського ліжника» (с. Кваси), міжнародний фестиваль гумору та сатири «Бербинія фіглів» (с.мт. Ясіня), районний фестиваль гуцульської вишивки «Видричанська вишиванка» (с. Видричка), фестиваль «Бичківські голубці» (с.мт. В. Бичків) та ін.

Висновки. Таким чином, туристично–краєзнавчі ресурси Гуцульщини можна охарактеризувати як задовільні на нинішньому етапі. Але перспективи подальшого розвитку туризму на цій унікальній території вимагають, по–перше, створення нових ресурсів, а по–друге, більш раціонального використання старих.

Говорячи про раціональне використання туристично–краєзнавчих ресурсів, ми маємо на увазі концепцію адекватного туризму, розроблену фахівцями США. Ця концепція ґрунтується на збереженні та використанні національної спадщини і традицій місцевості. Відповідно до цієї концепції адекватним називають туризм, що базується на унікальних ресурсах місцевості, який активно сприяє збереженню і раціональному використанню її культурної, історичної та природної спадщини. Основними принципами адекватного туризму є активне сприяння у збереженні спадщини місцевості – культурної, історичної та природної; підкреслення і виділення унікальності спадщини місцевості щодо інших регіонів; створення у місцевого населення почуття гордості й відповідальності за унікальну спадщину; розробка програми розвитку туризму на основі використання унікальної спадщини місцевості.

Стале природокористування в Карпатському регіоні й на Гуцульщині зокрема, в сучасних умовах пов'язане з розвитком туристично–рекреаційної галузі, екологізацією лісгосподарського комплексу, підвищенням ролі природно–заповідних територій у збереженні природної та етнокультурної спадщини корінного населення краю.

Зміни в етнокультурі Гуцульщини під впливом суспільного прогресу мають місце, але відбуваються

поступово, охоплюючи найвіддаленіші куточки краю. Головною причиною таких змін стала завуальована культурна глобалізація, яка заповонила світ.

Ситуація, що склалася, потребує практичних заходів для збереження етнічної самобутності Гуцульщини. Серед них: популяризація народної творчості, промислів та ремесел, державна підтримка традиційних видів господарювання, малого та середнього бізнесу, розвиток внутрішнього та міжнародного туризму, зокрема етнографічного.

Про особливу увагу до проблем території Гуцульщини свідчить Указ Президента України від 2 вересня 2009 р. «Про збереження та популяризацію гуцульської культури, метою якого є створення шкіл мистецтв для вивчення молодим поколінням досвіду майстрів народного гуцульського мистецтва; розширення мережі музеїв народного мистецтва й побуту Гуцульщини, в тому числі музеїв-садиб; упорядкування територій об'єктів природно-заповідного фонду та проведення ремонтно-реставраційних робіт пам'яток культурної спадщини Гуцульщини; організація роботи з підготовки та видання каталогів, буклетів, наукових праць з питань духовної і матеріальної гуцульської культури; створення і трансляцію теле-, відео- та аудіовізуальної продукції про традиції та народні художні промисли Гуцульщини.

Список використаних джерел

1. Байцар А. Ландшафтно-рекреаційний потенціал Гуцульщини / А. Байцар, Р. Гулянич, Р. Матвійв та ін. // Екологічні передумови розвитку рекреації на Гуцульщині: матер. наук.-практ. конф. – Яремче, 1996. – С.6–8.
2. Вацеба О. Перспективи розвитку туризму та спорту на Гуцульщині / О. Вацеба // Гуцульщина: перспективи її соц.-екон. і духов. розв. в незалежній Україні: матер. наук. конф. Першого світ. конгр. гуцулів. – Івано-Франківськ, 1994. – С.161–162.
3. Гуменюк Г. Значення народних художніх промислів Гуцульщини у розвитку туризму на Прикарпатті / Г. Гуменюк, А. Гуменюк, В. Шикеринець // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – №10. – С.171–175.
4. Гуцульський чан у Ясінях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/67959_guculskiy-chan-v-yasinyah.htm.
5. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. – К.: Наук. думка, 1987. – 471 с.
6. Федорченко В. Словник-довідник туристських термінів / В. Федорченко, І. Мінч. – К.: Дніпро, 2000. – 156 с.
7. Історія туризму на Прикарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=6751&chapter=1>.
8. Кібич А. Збереження етнокультурних традицій Гуцульщини як запорука сталого розвитку краю / А. Кібич, І. Кібич // Історична ретроспектива та соціокультурні аспекти природокористування. – 2010. – №1. – С.21–27.
9. Кляпчук В. Туризм та відпочинок на Гуцульщині у другій половині XIX – першій третині XX століть / В. Кляпчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр. – Львів: Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2008. – Вип.17. – С.80–87.
10. Крук Д. Етнічні групи Карпат і роль заповідних територій у збереженні етнографічної та історико-культурної спадщини Гуцульського краю / Д. Крук, С. Стойко // Наукові записи ТДПУ. Серія: географія. – 2004. – №1. – С.176–180.
11. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): монограф. / М. М. Лаврук. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 288 с.
12. Луцький Я. Історія туризму на Прикарпатті / Я. Луцький // Джерела. – 1999. – №3. – С.15–21.
13. Масляк П. О. Рекреаційна географія: навч. посіб. / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
14. Обзор рынка туризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.biconsult.com.ua/>.
15. Рахівський район – туристські маршрути [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://only-maps.ru/news/karpati-raxivskij-rajon-turistski-marshruti.html>.

References

1. Bajtsar A. Landshaftno-rekreatsijnij potentsial Gutsul'shini / A. Bajtsar, R. Guljanich, R. Matvijiv ta in. // Ekologichni peredumovi rozvitku rekreatsiji na Gutsul'shini: mater. nauk.-prakt. konf. – Jaremche, 1996. – S.6–8.
2. Vatsaba O. Perspektivi rozvitku turizmu ta sportu na Gutsul'shini / O. Vatsaba // Gutsul'shina: perspektivi jiji sots.-tkon. i duhov. rozv. v nezalezhnij Ukraini: mater. nauk. konf. Pershogo svit. kongr. gutsuliv. – Ivano-Frankivs'k, 1994. – S.161–162.
3. Gumenjuk G. Znachennja narodnikh khudozhnikh promisliv u rozvitku turizmu na Prikarpatti / G. Gumenjuk, A. Gumenjuk, V. Shikerenets' / Girs'ka shkola Ukrain'skikh Karpat. – 2013. – №10. – S.171–175.
4. Gutsul's'kij chan u Jasinjakh [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: http://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/67959_guculskiy-chan-v-yasinyah.htm.
5. Gutsul'shina: istoriko-etnografichne doslidzhennja. – K.: Nauk. dumka, 1987. – 471 s.
6. Fedorchenko V. Slovnik-dovidnik turist's'kikh terminiv / V. Fedorchenko, I. Minich. – K.: Dnipro, 2000. – 156 s.
7. Istorija turizmu na Prikarpatti [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=6751&chapter=1>.
8. Kibich A. Zberezhennja etnokul'turnikh traditsij Gutsul'shini jak zaporuka stalogo rozvitku kraju / A. Kibich, I. Kibich // Istorichna retrospektiva ta sotsiokul'turni aspekti prirodoakoristuvannja. – 2010. – №1. – S.21–27.
9. Klapchuk V. Turizm ta vidpochinok na Gutsul'shini u drugij polovini XIX – pershij tretini XX stolit' / V. Klapchuk // Ukraina: kul'tyrna spadshchina, national'na svidomist', derzhavnist': zb. nauk. pr. – L'viv: Institut ukrainoznavstva NAN Ukraini im. I. Krijakevicha, 2008. – Vip.17. – S.80–87.
10. Kruk D. Etnichns grupi Karpat i rol' zapovidnikh teritorij u zberezhennji etnografichnoji ta istoriko-kul'turnoji spadshchini Gutsul's'kogo kraju / D. Kruk, S. Stojko // Naukovi zapisi TDPU. Serija: geografija. – 2004. – №1. – S.176–180.
11. Lavruk M. M. Gutsuli Ukrain's'kikh Karpat (etnografichne doslidzhennja): monograf. / M. M. Lavruk. – L'viv: VC LNU im. I. Franka, 2005. – 288 s.
12. Luts'kij Ja. Istorija turizmu na Prikarpatti / Ja. Luts'kij // Dzherela. – 1999. – №3. – S.15–21.
13. Masljak P. O. Rekreatsijna geografija: navch. posib. / P. O. Masljak. – K.: Znannja, 2008. – 343 s.
14. Obzor rinka turizmu [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.biconsult.com.ua/>.
15. Rakhivs'kij rajon – turists'ki marshruti [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://only-maps.ru/news/karpati-raxivskij-rajon-turistski-marshruti.html>.

Hodya I. M., PhD, *Uzhgorod National University, faculty «Tourism» department of tourism infrastructure and services (Ukraine, Uzhgorod), dz2352@gmail.com*

History of tourism Hutsulland late XIX – early XX century and present

The article compares trends in tourism development Hutsulland in the late XIX – early XX century and in today's environment. Emphasizes the important role of contemporary ethnographers to study and promote Hutsulland past, their occupation, life and customs, tourism in the region. It is noted that the dynamic development of tourism in the Hutsulland was interrupted by World War II, and its recovery driven by growing popularity in the world of green tourism. It reveals the specifics of tourism development in the Precarpathians and Transcarpathians Hutsulland parts, it is concluded that the overall Huzul'schyna is a unique area with huge potential for tourism development on its territory. But proclaims warning that the prospects for further development of tourism in this unique province requires, first, new resources, and secondly, a more rational use of old.

Keywords: Hutsulland, Precarpathian, Transcarpathian, recreational resources, rural green tourism, sustainable use of resources.

* * *